

УДК 316.7

В. Г. Городяненко, О. В. Гилюн

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

СОЦІАЛЬНЕ САМОПОЧУТТЯ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ ДНУ ім. О. ГОНЧАРА

На основі аналізу результатів соціологічного дослідження висвітлено такі проблеми: реальний стан соціального самопочуття, конфліктного потенціалу, задоволеності життям, самоідентифікації основних статусних та демографічних груп професорсько-викладацького складу ДНУ ім. О. Гончара.

Ключові слова: соціальне самопочуття, конфлікти, самоідентифікація.

На основе анализа результатов социологического исследования показаны такие проблемы: реальное состояние социального самочувствия, конфликтного потенциала, удовлетворенности жизнью, самоидентификации основных статусных и демографических групп профессорско-преподавательского состава ДНУ им. О. Гончара.

Ключевые слова: социальное самочувствие, конфликты, самоидентификация.

In the article on the basis of results of social research are presented such problems as: state of real social feeling, conflict potential, life satisfaction, self identification of main status and demographic groups of DNU of O. Gonchara faculty.

Keywords: social feeling, conflict, self identification.

У період стрімких змін у житті суспільства постає багато нових проблем, які спонукають на роздуми. На тлі політичної та економічної нестабільності в Україні зростає соціальна напруженість, спостерігається втрата значною частиною населення соціальних і психологічних орієнтирів у своєму житті, зниження психологічної стійкості й почуття захищеності.

Соціальне самопочуття – це соціально-психологічний стан особистості в суспільстві, який може розглядатись як реально існуючий чинник, що відіграє найважливішу роль у розвитку суспільних процесів. Соціальне самопочуття викладачів вищої школи потребує постійної уваги, адже мова йде про представників інтелектуальної еліти суспільства, які, з одного боку, володіють специфічними рисами світосприйняття, а з іншого – мають значний вплив на формування соціальної свідомості всього населення. Все це дає підстави стверджувати, що на сьогоднішній день актуальність даної проблематики важко переоцінити. Важливо також знати реальне ставлення професорсько-викладацького складу університету як до змін у сфері вищої освіти, так і до трансформацій українського суспільства в цілому. Таке підґрунтя допоможе

встановити реальну картину соціального самопочуття професорсько-викладацького складу університету і розробити певні рекомендації щодо шляхів його покращення.

Метою соціологічного дослідження, яке проводилось кафедрою соціології ДНУ в 2009 р., було виявлення реального стану соціального самопочуття, самоідентифікації, конфліктного потенціалу, ціннісних орієнтацій, задоволеності життям, соціально-політичних вподобань професорсько-викладацького складу університету.

Збір емпіричних даних здійснювався за допомогою суцільного соціологічного опитування штатних викладачів вузу методом анонімного роздаткового анкетування. На комп'ютері оброблено 1054 заповнених анкет.

Результати аналізу даних, отриманих під час дослідження, дозволяють зробити відповідні висновки щодо основних життєвих пріоритетів і соціальних настроїв, які притаманні професорсько-викладацькому складу ДНУ ім. О. Гончара. Отже, як видно з рис. 1, серед основних життєвих пріоритетів респонденти частіше всього обирають цікаву роботу, впевненість у завтрашньому дні і міцну родину.

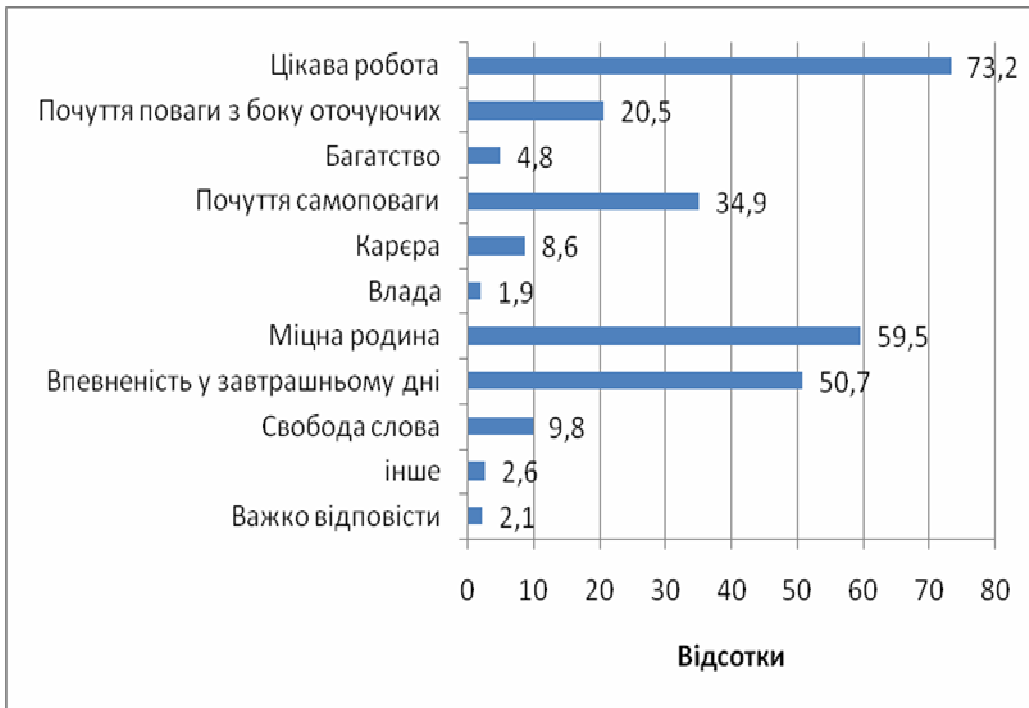

Рис. 1. Основні життєві пріоритети (у % до кількості опитаних; кожен респондент міг відзначити декілька варіантів відповідей)

Цінності самореалізації і самоактуалізації (почуття власної гідності і поваги з боку оточуючих) займають також важливі місця в ціннісній системі викладача. Респонденти вважають, що вони змогли реалізувати основну

частину своїх життєвих планів, але більшості з них бракує впевненості в завтрашньому дні і можливості оптимістичного погляду на ситуацію (рис. 2).

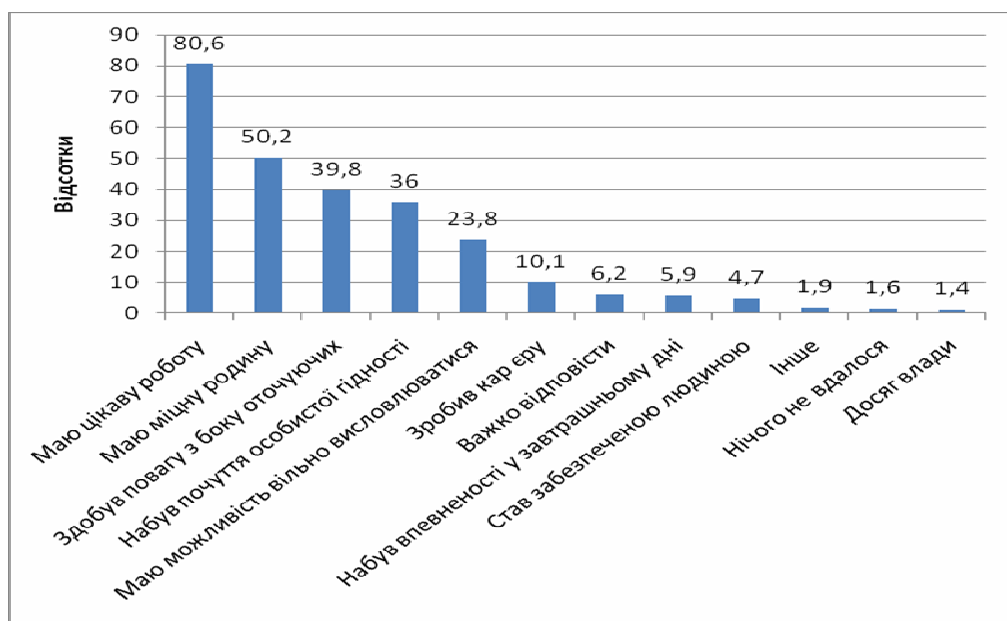

Рис. 2. Реалізовані життєві плани (у % до кількості опитаних; кожен респондент міг відзначити декілька варіантів відповідей)

Невпевненість у завтрашньому дні зумовлює занепокоєння як домінуючий настрій серед викладачів. Оптимістичний, впевнений настрій переважає лише у третини опитаних (рис. 3).

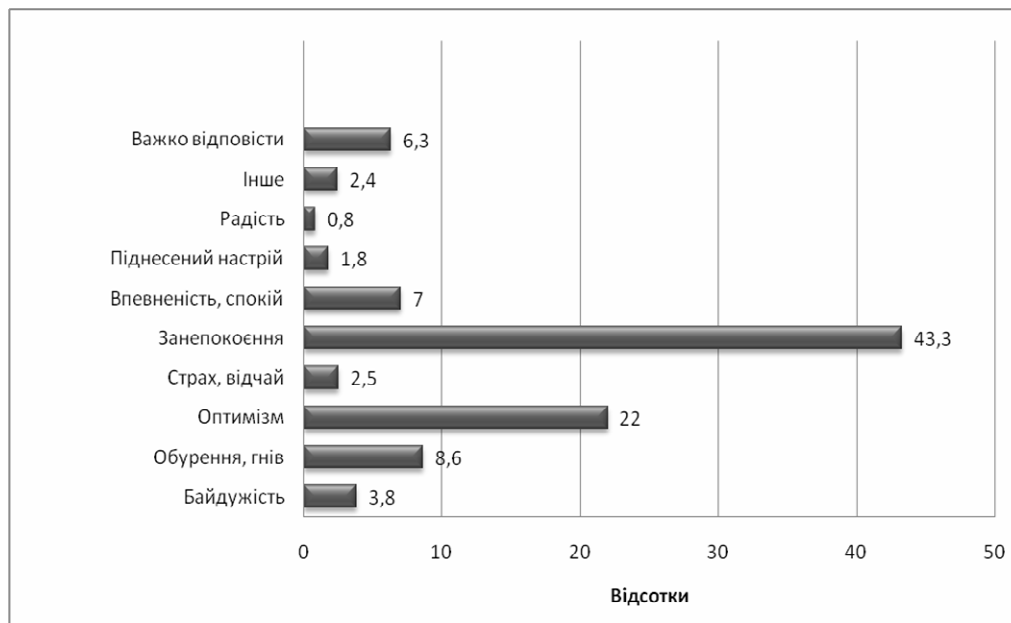

Рис. 3. Домінуючі соціальні настрої (у % до кількості опитаних)

Однак рівень задоволеності життям в цілому є досить високим, особливо у порівнянні з розповсюдженим песимістичним настроєм (це, імовірно, пояснюється тим, що респонденти оцінюють актуальний рівень життя, а песимістичний настрій існує відносно оцінки майбутнього).

На рівень соціального настрою впливає соціально-психологічний клімат, який існує в колективі. За результатами проведеного дослідження можемо констатувати, що соціально-психологічний клімат у колективі більшістю викладачів розглядається, скоріше, як сприятливий, аніж напружений і несприятливий (рис. 4). Позитивні оцінки просліджуються майже на всіх рівнях соціальної структури університету.

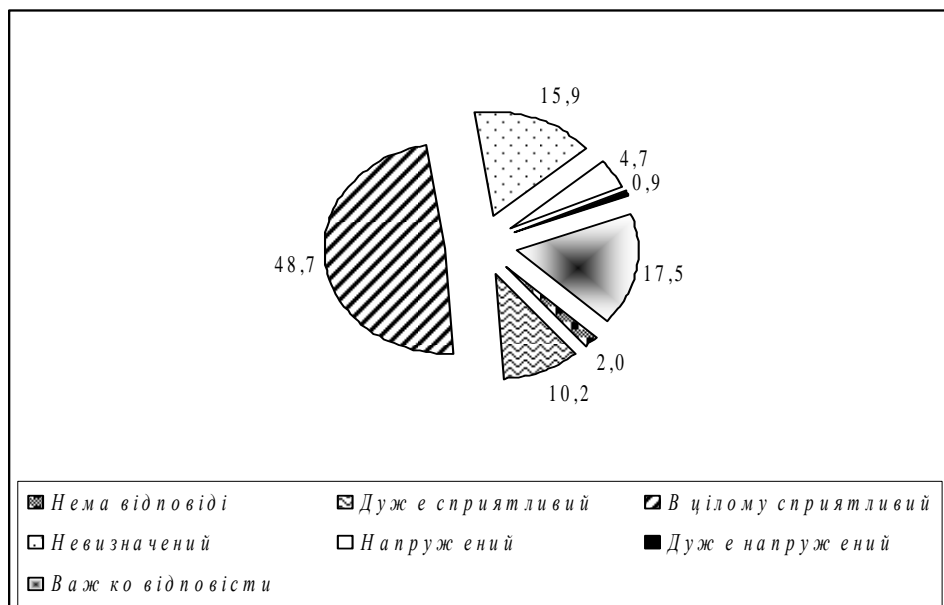

Рис. 4. Оцінка соціально-психологічного клімату в колективі університету (у % до кількості опитаних)

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що умови праці науково-педагогічних працівників ДНУ за останні роки набули тенденції до покращення. Помітне покращення відбулося в можливості здобувати професійно-необхідну інформацію, в сфері міжособистісних стосунків з колегами та студентами. Велика частина опитаних викладачів вважає, що відбулося покращення якості їх власної роботи в університеті. Водночас у деяких важливих напрямках викладацької діяльності відбулося, на думку викладачів, погіршення умов праці. Насамперед це стосується матеріально-технічного забезпечення праці, можливостей для публікацій наукових і навчально-методичних робіт, умов для наукової праці та умов для повноцінного відпочинку. Найбільш незмінними залишилися відносини з колегами, з керівництвом ДНУ та зі

студентами, правові умови праці, умови для підвищення кваліфікації, умови для культурного розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл відповідей респондентів на питання:

«Як змінилися умови Вашої праці протягом останніх років?» (у % до кількості опитаних)

Умови праці	Покращилися	Погіршилися	Залишилися незмінними	Важко сказати	Не відповіли
Загальні умови праці	26,9	22,8	40,2	8,1	2,0
Умови для наукової роботи	16,8	34,9	39,2	7,0	2,1
Якість Вашої роботи в університеті	39,8	5,2	39,0	12,2	3,7
Правові умови праці	10,2	17,2	48,9	19,8	3,9
Можливості публікацій	16,4	40,7	33,2	7,8	1,9
Матеріально-технічне забезпечення праці	16,4	40,7	33,2	7,8	1,9
Умови для підвищення кваліфікації	18,7	23,9	46,4	9,0	2,0
Можливість здобувати професійно-необхідну інформацію	44,0	16,2	32,8	5,0	1,9
Умови для культурного розвитку	21,3	19,4	46,9	10,4	1,9
Умови для повноцінного відпочинку	19,9	35,4	38,9	9,6	2,2
Відносини зі студентами	30,2	2,3	61,3	4,5	1,8
Відносини з колегами	25,4	1,9	67,2	3,2	2,3
Відносини з керівництвом ДНУ	16,2	4,7	65,4	11,3	2,3
Матеріальне становище	15,9	28,3	21,6	6,5	27,7
Загальна ситуація в освіті	4,1	49,7	9,7	8,6	27,9

Найчастіше покращення загальних умов праці відзначають викладачі історичного, соціально-гуманітарного, юридичного, економічного факультетів, а також факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства. Негативні зміни загальних умов праці частіше за інших відзначають викладачі фізико-технічного факультету та факультету фізики, електроніки та комп'ютерних систем, а також викладачі фізкультури. Щодо умов для наукової роботи, то покращення цих умов найбільше відчули працівники соціально-гуманітарного та історичного факультетів. Погіршення умов для наукової роботи відзначають викладачі факультету фізики, електроніки та комп'ютерних систем, хімічного та фізико-технічного факультетів.

У навчальному процесі університету відбуваються складні зміни. Викладачі відзначають недостатній рівень поінформованості щодо нововведень, а це не дає змоги адекватно і активно сприймати освітні інновації. Недостатність автономії у вирішенні важливих питань життя університету, відсутність матеріальної

зацікавленості, посилення бюрократизації управління, консерватизм членів колективу, на думку багатьох викладачів, гальмують реалізацію тих планів, які в найближчій перспективі вивели б нашу вищу освіту на рівень світових стандартів.

Якщо говорити про ставлення викладачів до розвитку українського суспільства в цілому, то респонденти були найбільш занепокоєні економічною кризою в країні та її можливими наслідками (можлива втрата роботи, погіршення матеріального стану).

Щодо соціальної самоідентифікації професорсько-викладацького складу ДНУ можна зазначити наступне. У ситуації світової кризи і трансформацій, серед преференцій все ж залишаються на перших позиціях національні ідентифікаційні практики, які формуються в значній мірі на основі поєднання емоційного і свідомого компоненту. Простежуючи вікові відмінності у формуванні соціальних самоідентифікацій, слід зазначити більш скептичне ставлення до цих процесів представників старших поколінь, яке сформоване під впливом життєвого досвіду і певних соціально-історичних подій.

Щодо відносин викладачів зі студентами, то дослідження зафіксувало тенденцію позитивних змін у всіх вікових категоріях. Найвиразніше ця тенденція представлена у молодих викладачів. Подібна ситуація складається і зі змінами у відносинах з колегами.

Суттєвим елементом соціального самопочуття викладачів є їхнє сприйняття свого професійного здоров'я. Результати опитування показали, що у більшості половини викладачів ДНУ присутні постійні перевантаження в професійній діяльності. Характер цих перевантажень має переважно психічний характер, майже кожен третій респондент відзначив, що відчуває одночасно і фізичні, і психічні перенавантаження. Дослідження причин перевантажень показало, що перш за все вони пов'язані з професійною діяльністю науково-педагогічних працівників і виявляються як у процесі реалізації прямих професійних функцій по основній роботі, так і при виконанні додаткових професійних обов'язків. Суттєві навантаження отримують викладачі також у зв'язку з необхідністю мати додаткову роботу для покращення матеріального стану. Перевантаження, пов'язані з виконанням обов'язків по основній роботі, частіше ніж інші, мають викладачі віком до 25 років, додаткові професійні обов'язки обтяжують викладачів старших вікових груп. Необхідність мати додаткову роботу для покращення матеріального стану створює перевантаження для викладачів практично всіх вікових груп.

Щодо рівня довіри посадовим особам і службам університету, то загалом цей рівень у викладачів достатньо високий. Разом із тим є потреба звернути увагу на необхідність більш чіткого інформування співробітників університету про діяльність посадових осіб та керівників підрозділів, що, безумовно, є фундаментом для створення розгорнутої системи соціальної довіри в межах навчального закладу.

Стан соціального самопочуття викладачів залежить від наявності у їх житті конфліктів. Конфлікти впливають на настрої, стан душевної рівноваги, ефективність трудової діяльності тощо. Будь-який колектив, а особливо викладацький – це поле зіткнення ідей, позицій, думок, особистісних уподобань тощо. На конфліктний потенціал викладачів впливають не лише події, що відбуваються у стінах університету, але й повсякденне життя, сімейні стосунки,

побутові умови життєдіяльності, більш масштабні події у суспільстві, глобальному світі в цілому.

Отримані емпіричні дані дають змогу стверджувати, що найчастіше респонденти вступають у конфлікти в державних установах, а також на вулицях, у транспорті, в магазинах, у службах побутових послуг (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл відповідей респондентів на питання: «Чи траплялися у Вас упродовж останніх 2–3-х місяців будь-які конфлікти, що вивели вас з рівноваги?» (% до кількості опитаних)

Найменування	Немає відповіді	Часто траплялися	Іноколи траплялися	Один, два рази не більше	Не траплялися
На вулиці, в транспорті	4,9	5,0	21,2	17,9	50,9
В магазині, в службах побутових послуг	5,3	4,2	17,1	19,8	53,6
З чиновниками державних установ	4,6	6,3	14,3	13,6	61,2
З керівництвом вузу	4,6	0,9	8,3	8,1	78,1
З колегами	4,9	1,0	9,8	14,8	69,4
З представниками правових органів	4,6	0,8	2,8	3,5	88,5
З іноземцями	5,0	0,4	1,2	0,9	92,4
З людьми інших політичних переконань	4,6	1,6	9,0	10,6	74,2
З людьми, які ображають національну гідність	6,0	2,4	8,0	7,7	76,0
З батьками	7,6	0,9	6,0	12,0	73,4
З дітьми	7,1	2,1	11,9	13,3	65,7
З дружиною/чоловіком	8,2	2,3	11,3	17,5	60,8
З іншими родичами	6,2	0,6	7,6	12,6	73,1

З керівництвом університету та колегами конфлікти у респондентів трапляються не часто. Це підтверджується і відповідями на питання: «Як часто Вам доводиться конфліктувати у стінах університету?» (табл. 3).

Можна констатувати, що рівень конфліктної взаємодії серед професорсько-викладацького складу університету незначний, він знаходиться в рамках соціальної норми.

Таблиця 3

Розподіл відповідей респондентів на питання:

«Як часто доводиться конфліктувати у стінах університету?» (у %)

Варіанти відповідей	%
Не дали відповіді	2,3
Дуже часто	0,3
Часто	1,6
Рідко	20,1
Вкрай рідко	41,4
Ніколи	31,0

Розрахунки інтегрального індексу соціального самопочуття (ІСС) також показали, що його значення відповідає середньому рівню. Найбільшу задоволеність опитані науково-педагогічні працівники демонструють стосовно соціально-трудової й особистісної сфер життєдіяльності. Разом з тим значна кількість опитаних відзначає, що їм не вистачає можливості повноцінно проводити відпустку, не вистачає юридичної допомоги у захисті своїх прав та інтересів, повноцінного дозвілля, необхідної медичної допомоги. Значній частині опитаних не вистачає здоров'я, якісного житла, модного та красивого одягу, якісних меблів. Тобто найбільша напруженість, що викликає погіршення соціального самопочуття, виникає в рекреаційно-культурній, матеріально-побутовій сферах, сфері соціального захисту. Звертає на себе увагу той факт, що тільки одна третина респондентів має оптимістичні сподівання щодо свого майбутнього і вважає, що ситуація в країні буде поліпшуватися. Все це є віддзеркаленням тих негараздів, що мають місце нині в політичній, економічній, соціальній сферах українського суспільства.

Разом з тим дослідження показало, що науково-педагогічні працівники мають змогу ефективно задовольняти свої потреби, пов'язані з працею в університеті, і демонструють при цьому високі особистісні якості.

Надійшла до редколегії 28.12.09

УДК 316.7

В. В. Васильєв

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Висвітлено сучасні питання формування професіоналізму державних службовців шляхом підвищення кваліфікації у системі неперервної освіти.

Ключові слова: професіоналізм, державний службовець, неперервна освіта, підвищення кваліфікації.

Раскрыты вопросы формирования профессионализма государственных служащих путем повышения квалификации в системе непрерывного образования.

Ключевые слова: профессионализм, государственный служащий, непрерывное образование, повышение квалификации.

The questions of the forming of the professionalism of the state employees by the rising of the qualification in the system of uninterrupted education are shown in the article.

Key words: professionalism, state employee, uninterrupted education, rising of the qualification.

© Васильєв В. В., 2010